

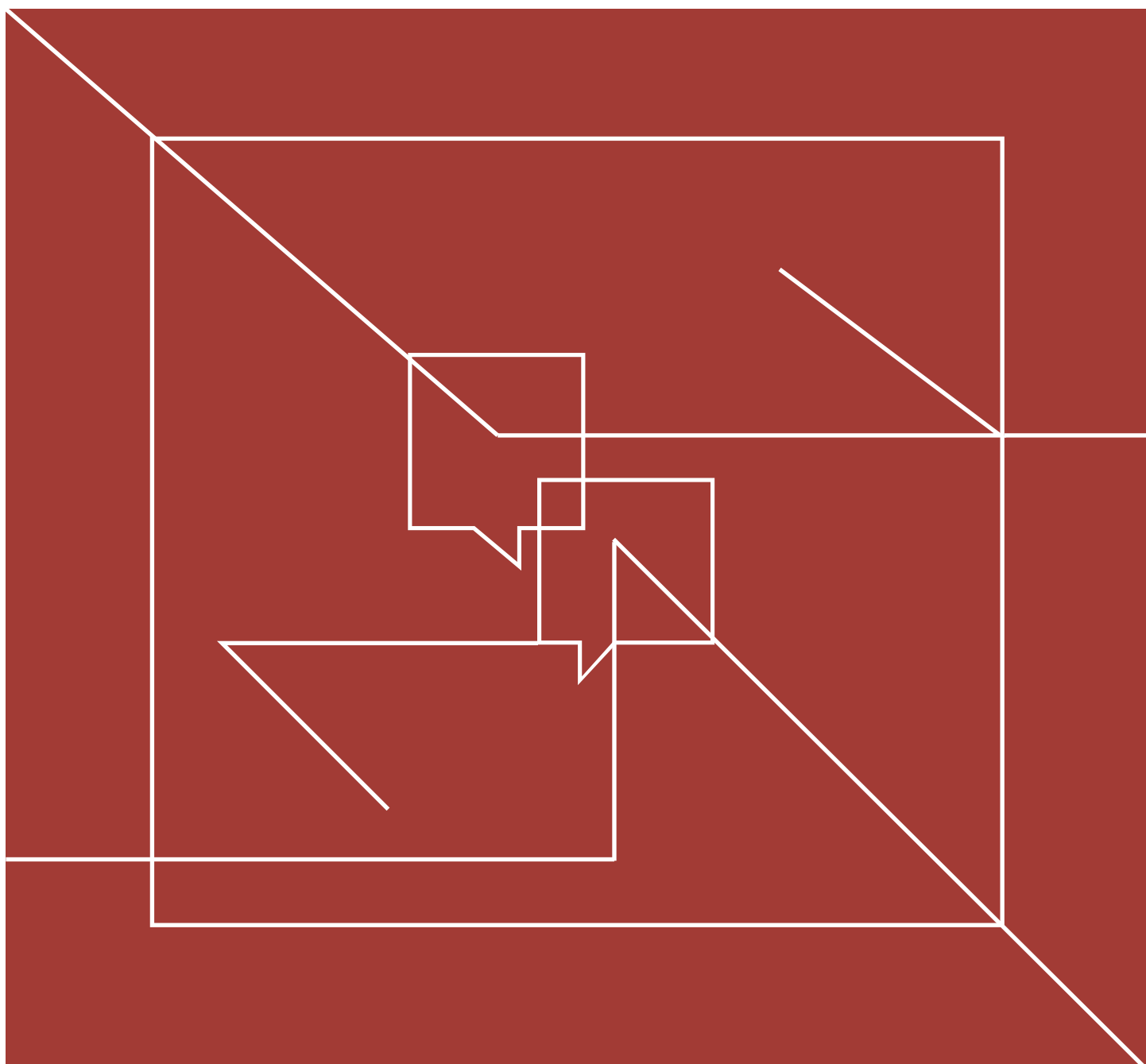
ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ – ΜΑΡΞΙΣΤΩΝ

ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ, ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ – ΜΑΡΞΙΣΤΩΝ

ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ, ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ

Ιωσήφ Σινιγάλιας *

Νοέμβριος 2022

* Ο Ιωσήφ Σινιγάλιας είναι μηχανολόγος μηχανικός, μέλος της συντακτικής επιτροπής της εφημερίδας «Εποχή».

Σημείο επανεκκίνησης του διαλόγου είναι η αναγνώριση του Πάπα Φραγκίσκου ότι: «Μόνο μαζί μπορούμε να σωθούμε». Η φράση υποδηλώνει ότι υπάρχει κάτι από το οποίο πρέπει να σωθούμε και ότι αυτό θα συμβεί μόνο με κοινή δράση.

Η παραδοχή αυτή οδήγησε σταδιακά στη δημιουργία μιας πλατφόρμας μαρξιστών διανοπτών και πολιτικών της ευρωπαϊκής Αριστεράς, με τη συμμετοχή χριστιανών θεολόγων και εκπροσώπων της Εκκλησίας. Για να κατανοηθούν ωστόσο οι βάσεις του σημερινού διαλόγου, είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθεί μια σύντομη αναδρομή στις ιστορικές καταβολές του.

ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ

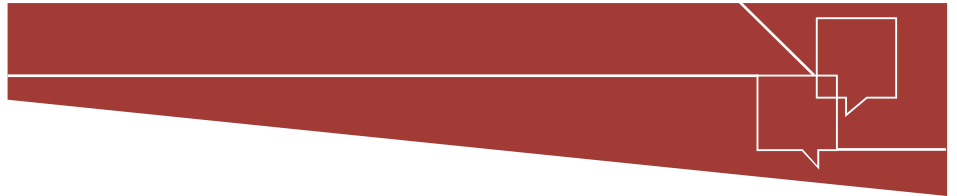
Με την εμφάνιση του, ο χριστιανισμός επέδειξε ευαισθησία για κοινωνικά θέματα. Στην προσπάθειά του να διαδοθεί και να επικρατήσει στην Ευρώπη, βρέθηκε αντιμέτωπος με τις παραδόσεις του αγροτικού πολιτισμού, το προχριστιανικό καθεστώς του ρωμαϊκού δικαίου και τις φεουδαρχικές ιεραρχικές δομές του Μεσαίωνα.

Στην προχριστιανική εποχή αναπτύσσονται συμμαχίες μεταξύ ιερατείου και πολιτικής, ενώ ο πρώιμος χριστιανισμός προσανατολίζεται στην διάκριση ρόλων σε σχέση με την πολιτική.

Σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο, η άρχουσα τάξη επιδίωξε να εξασφαλίσει τη θρησκευτική νομιμοποίηση της εξουσίας της. Ο χριστιανισμός δεν αντιστάθηκε στον εναγκαλισμό, ούτε φάνηκε να διαθέτει ιδέες και προτάσεις για μια εναλλακτική κοινωνική οργάνωση.

Η Εκκλησία θα βρεθεί ανέτοιμη μπροστά στις βαθιές αλλαγές που θα επιφέρουν στις κοινωνικές δομές η Γαλλική και η Βιομηχανική Επανάσταση.

Αυτή είναι η μια περίοδος κατά την οποία χριστιανισμός και ανερχόμενα σοσιαλιστικά κινήματα καλούνται να παρέμβουν στις κοινωνικές εξελίξεις. Η κάθε πλευρά με τον ιστορικό, ιδεολογικό και παρεμβατικό λόγο που διαθέτει, προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες, με την Καθολική Εκκλησία να οδηγείται, με κριτική στάση, κοντά στις θέσεις του καπιταλισμού και της αστικής τάξης.

Στη δεκαετία του '60, με την αποσταλινοποίηση, την υιοθέτηση της πολιτικής της «ειρηνικής συνύπαρξης» από τη Σοβιετική Ένωση, καθώς και τα πορίσματα της Δεύτερης Συνόδου του Βατικανού (1962-1965)², διαμορφώνεται μια ευνοϊκή συγκυρία για τη δημιουργία των προϋποθέσεων έναρξης του διαλόγου μεταξύ χριστιανών και μαρξιστών.

Θετικό κλίμα στις σχέσεις της Εκκλησίας όχι μόνο με το σοσιαλισμό αλλά και με άλλες ιδεολογίες και θρησκείες, στο πλαίσιο του ανοίγματος που επιχειρείται προς κάθε «άτομο καλής πίστης», διαμορφώνεται με δύο εγκυκλίους του Πάπα Ιωάννη XXIII, τη *Mater et Magistra*³ του 1961, στο πλαίσιο της θεματικής «χριστιανισμός και κοινωνική πρόοδος», και κυρίως την *Pacem in Terris*⁴ («Ειρήνη στη Γη») του 1963, που αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ κρατών.

Το κλίμα που διαμορφώνεται επιδρά σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες

Στη Τσεχοσλοβακία ο θεολόγος Joseph Hromadka⁵ της Ευαγγελικής Εκκλησίας της Τσεχίας είχε αναλάβει πρωτοβουλίες διαλόγου μεταξύ χριστιανών και μαρξιστών ήδη από το 1930. Ο Hromadka επανήλθε δυναμικά στα μονοπάτια του διαλόγου, παρά τις αντιστάσεις του κομμουνιστικού καθεστώτος, μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, εκδίδοντας το 1958 και το 1964, αντίστοιχα, δυο βιβλία⁶ πάνω στο θέμα, ευνοώντας τον άμεσο διάλογο με τους μαρξιστές.

Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και ο μαρξιστής φιλόσοφος Milan Machovec⁷ του Πανεπιστημίου του Καρόλου στην Πράγα. Το 1957 συγγράφει το βιβλίο *The Meaning of Human Life*, το οποίο, λόγω εσωτερικών πολιτικών αντιδράσεων, θα εκδοθεί μόλις το 1965.

Τον Απρίλη του 1967 η τσεχική Ακαδημία των Επιστημών και η οργάνωση Paulus Gesellschaft (στην οποία συμμετέχουν καθολικοί πανεπιστημιακοί από τη Δ. Γερμανία και την Αυστρία) συνδιοργανώνουν διακρατικό σεμινάριο, που το παρακολουθούν 170 χριστιανοί και μαρξιστές ακαδημαϊκοί.

² https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/index_sp.htm.

³ https://www.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater.html

⁴ https://www.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem.html

⁵ Hromadka J. (1889-1969). Τσέχος διαμαρτυρόμενος θεολόγος.

⁶ *The Gospel of Atheists* και *The Field is this World*.

⁷ Machovec M. (1925-2003). Τσέχος φιλόσοφος.

Η Άνοιξη της Πράγας προσέδωσε στην πορεία του διαλόγου νέα δυναμική μέχρι την οδυνηρή της κατάλυση (με την εισβολή των στρατευμάτων του Συμφώνου της Βαρσοβίας στις 21 Αυγούστου 1968), που σήμανε τη βίαιη διακοπή του διαλόγου (ο Machonev χάνει την έδρα του στο πανεπιστήμιο και εκδιώκεται από το κόμμα).

Στην Ιταλία ο διάλογος έχει βαθιές ρίζες στο χρόνο: Ο Antonio Labriola, πρωτοπόρος του ιταλικού επιστημονικού μαρξισμού, ήδη από το 1897 σε επιστολή του προς τον Georges Sorel⁸, επισήμανε την ανάγκη νηφάλιας προσέγγισης του καθολικισμού και αποφυγής του στείρου αντικληρικαλισμού.

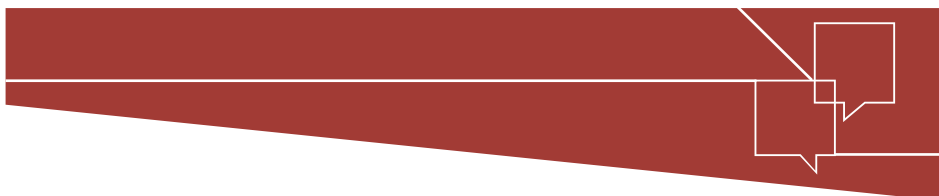
Ο διάλογος είναι ώριμος και καθίσταται δημόσιος το 1964 με αφορμή την έκδοση του βιβλίου *Il dialogo alla prova* από πέντε χριστιανούς και πέντε μαρξιστές συγγραφείς. Οι εκδότες είναι ο μαρξιστής Lucio Lombardo Radice (μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΙ) και ο καθολικός Mario Gozzini. Το 1968 ο Radice, από κοινού με τον Milan Machonec και τον Roger Garaudy, εκδίδουν το *Marxisti di fronte a Gesù (Οι μαρξιστές απέναντι στον Ιησού)*.

Στη Δ. Γερμανία και την Αυστρία ο διάλογος ξεκινά και καθοδηγείται από την οργάνωση Paulus Gesellschaft, με τον Γερμανό μαρξιστή Ernst Bloch και τον Πολωνό Adam Schaff να συμμετέχουν ενεργά. Στη Γαλλία από το 1960 ο Roger Garaudy (μέλος του πολιτικού γραφείου του ΓΚΚ) εργάζεται από κοινού με τους θεολόγους J.Metz και Karl Rahner για την προώθηση του διαλόγου εκδίδοντας το 1965 το βιβλίο *L'anathème au dialogue*.

Στην Λατινική Αμερική ο διάλογος μεταξύ μαρξιστών και χριστιανών αναπτύσσει ιδιαίτερη δυναμική και χαρακτηριστικά από τη δεκαετία του '60. Χριστιανοί ασπάζονται μαρξιστικές ιδέες, ενώ ένα κομμάτι της Αριστεράς υποδέχεται στις γραμμές της χριστιανούς, εγκαταλείποντας τον αθεϊσμό ως δομικό στοιχείο της μαρξιστικής ιδεολογίας.

Το ανατρεπτικό θεολογικό ρεύμα της **Θεολογίας της Απελευθέρωσης** (Liberation Theology) της χριστιανικής πίστης, που αναπτύσσεται στους κόλπους της Καθολικής Εκκλησίας της Λατινικής Αμερικής στις δεκαετίες του '50 και του '60, προσδίδει ιδιαίτερη δυναμική στον διάλογο χριστιανών – μαρξιστών, υπό το βάρος της κοινωνικής καταπίεσης και των ένοπλων

⁸ Γάλλος ιστορικός και πολιτικός διανοητής.

αντιστάσεων που ακολούθησαν για πολλά χρόνια. Η Θεολογία της Απελευθέρωσης θεωρεί ότι η χριστιανική διδασκαλία πρέπει να κινητοποιεί τις καταπιεζόμενες τάξεις σε αγώνα για κοινωνική, οικονομική και πολιτική απελευθέρωση από την ανισότητα και την αδικία.

Θεολόγοι-εκφραστές της Θεολογίας της Απελευθέρωσης όπως ο Gustavo Gutierrez⁹ και ο Leonardo Boff¹⁰ δεν τυγχάνουν της αποδοχής των Ιωάννη Παύλου ΙΙ και Βενέδικτου XVI, ενώ τώρα υποστηρίζονται ανοιχτά από τον Πάπα Φραγκίσκο, ο οποίος το 2013 δέχθηκε σε ακρόαση στο Βατικανό τον Gustavo Gutierrez.

Ο διάλογος που αναπτύσσεται αφορά μια σειρά από σταθερά κεντρικά θέματα: τη μαρξιστική ανάλυση του χριστιανισμού και το αντίστροφο, την ανθρώπινη αλλοτρίωση, την αμαρτία, το νόημα της ιστορίας, την επιχειρηματικότητα και την έννοια της ελευθερίας, την πνευματική υπερβατικότητα, την κοινωνική πρόοδο, την αντίσταση στην καταπίεση, τη διεκδίκηση και κατοχύρωση της ειρήνης, τα ανθρώπινα και κοινωνικά δικαιώματα, την αντιμετώπιση των ανισοτήτων κ.λπ.

Αρκετοί συνομιλητές ήταν της αντίληψης ότι ο διάλογος έπρεπε να περιορίζεται σε πρακτικά θέματα συνεργασιών, άλλοι υποστήριζαν ότι αντικείμενο του διαλόγου έπρεπε να είναι τόσο η πρακτική όσο και η ιδεολογική διάσταση. Στο θέμα αυτό ο Τσέχος μαρξιστής Machovec εμφανίζεται πολύ σαφής: «Η πορεία της αλήθειας παίρνει τη μορφή του διαλόγου [...] η αλήθεια είναι ο διάλογος. Η μεταφυσική της ανθρώπινης ύπαρξης μπορεί να γίνει αντιληπτή μόνο μέσω του διαλόγου».

Οι συζητήσεις αυτής της περιόδου δεν επιδιώκουν τον προσηλυτισμό (πίστη ενάντια στον αθεϊσμό, διαλεκτικός υλισμός ενάντια στον ιδεαλισμό, τεχνολογία ενάντια στην επιστήμη, πνευματικότητα ενάντια στην ταξική πάλη), αλλά αποσκοπούν αντιθέτως στην αμοιβαία κατανόηση των θέσεων και στην αναζήτηση κοινών αξιών, προτεραιοτήτων, στόχων και δράσεων¹¹.

⁹ Gutierrez G. (1928-). Περουβιανός φιλόσοφος, καθολικός θεολόγος και δομινικανός ιερέας. Ένας εκ των θεμελιωτών της λατινοαμερικανικής Θεολογίας της Απελευθέρωσης.

¹⁰ Boff L. (1938-). Βραζιλιάνος θεολόγος, φιλόσοφος και συγγραφέας. Πρώην καθολικός ιερέας, γνωστός για τη συμμετοχή του στο κίνημα της Θεολογίας της Απελευθέρωσης. Επίτιμος καθηγητής φιλοσοφίας της θρησκείας, ηθικής και οικολογίας στο Rio de Janeiro State University.

¹¹ Βλ. Löwy, M. (2019), *Why a Marxist-Christian Dialogue?*. Ο Μ. Λεβί είναι Γαλλοβραζιλιάνος μαρξιστής κοινωνιολόγος και φιλόσοφος, ομότιμος διευθυντής έρευνας κοινωνικών επιστημών στο Centre National de la Recherche Scientifique. Διδάσκει στην École des Hautes Etudes en Sciences Sociales στο Παρίσι.

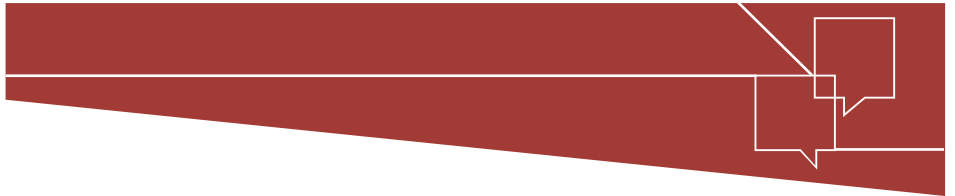

DIALOGOY

Μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και τη ρευστή παρατεταμένη μετασοβιετική περίοδο, ο ουσιαστικός διάλογος αρχίζει ξανά τον Σεπτέμβριο του 2014, όταν ο Πάπας Φραγκίσκος συναντά δύο εκπροσώπους της ευρωπαϊκής Αριστεράς, τον Αλέξη Τσίπρα και τον Αυστριακό Walter Baier¹², σε μια προσπάθεια ανάπτυξης ενός «οριζόντιου (transversal) διαλόγου πέρα από ιδεολογικά σύνορα, μεταξύ ανθρώπων καλής θέλησης» για την αντιμετώπιση της παγκόσμιας περιβαλλοντικής, οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, ενός διαλόγου που φιλοδοξεί να ενεργοποιήσει ευρύτερα στρώματα της κοινωνίας και κυρίως τη νεολαία: «Καμία παγκόσμια δύναμη σήμερα δεν είναι από μόνη της σε θέση να λύσει τα κρίσιμα προβλήματα του κόσμου», επισήμανε ο Πάπας Φραγκίσκος, με τον Α. Τσίπρα να προσθέτει: «Συμφωνήσαμε στην ανάγκη να συνεχιστεί ο διάλογος μεταξύ της ευρωπαϊκής Αριστεράς και της χριστιανικής Εκκλησίας. Υπάρχει ανάγκη να δημιουργηθεί μια οικουμενική συμμαχία ενάντια στη φτώχεια, τις ανισότητες, ενάντια στη λογική ότι οι αγορές και τα κέρδη είναι πάνω από τους ανθρώπους».

Αποφασίζεται η θεσμοποίηση της πρωτοβουλίας μέσω ενός συντονιστικού οργάνου (working table) για την επεξεργασία ζητημάτων της επικαιρότητας και κεντρικών θεμάτων διαφοροποίησης, με σκοπό τον εντοπισμό πεδίων κοινής δράσης. Στο συντονιστικό καλείται να συμμετάσχει και το Focolare Movement, διεθνής οργανισμός για την προώθηση των ιδανικών της ενότητας και της παγκόσμιας αδελφότητας (ιδρύθηκε το 1943 από την Chiara Lubich ως καθολικό κίνημα με ισχυρούς δεσμούς με τα μεγάλα χριστιανικά δόγματα, άλλες θρησκείες και θρησκευτικά κινήματα). Η Καθολική Εκκλησία εκπροσωπείται από τον Αρχιεπίσκοπο V. Zani, το δίκτυο Transform!Europe από τον W. Baier και το Focolare Movement από τον F. Kronreif¹³. Παράλληλα, συστήνεται επιστημονική επιτροπή για τον εντοπισμό θεμάτων επεξεργασίας των ειδικών ομάδων εργασίας. Στις επιτροπές επιδιώκεται η ισοβαρής εκπροσώπηση των φύλων, από τρεις τουλάχιστον, διαφορετικές ευρωπαϊκές χώρες, με ειδίκευση σε διαφορετικά γνωστικά πεδία.

¹³ Αυστριακός αρχιτέκτονας, πολεοδόμος και θεολόγος, υπεύθυνος του κινήματος Focolare.

Το πλαίσιο της συνεργασίας καθορίζεται από την κοινή εκτίμηση ότι η Γη ανήκει σε όλους τους κατοίκους της, περιλαμβανομένων των επερχόμενων γενεών, με στόχο τη διασφάλιση του κοινού δικαιώματος για αξιοπρεπή διαβίωση σε καθεστώς ειρήνης, ελευθερίας και δικαιοσύνης. Στα προαπαιτούμενα περιλαμβάνονται ο αμοιβαίος σεβασμός και η ισοτιμία, ενώ η κάθε πλευρά διατηρεί το δικαίωμα να συντηρεί και να αναπτύσσει παράλληλες σχέσεις με άλλες κοινωνικές ή θρησκευτικές ομάδες. Τα πρώτα πεδία κοινού ενδιαφέροντος εντοπίζονται στη διεκδίκηση δίκαιης κατανομής των αγαθών και ευκαιριών για όλους, με προτεραιότητα στους πιο αδύναμους και ευάλωτους, στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης, στην ειρηνική επίλυση των συγκρούσεων, στην προστασία του περιβάλλοντος κ.λπ.

Μετά από δύο χρόνια δραστηριότητας (2016) ιδρύεται το **DIALOP**¹⁴, μια ακαδημαϊκή μη κερδοσκοπική οργάνωση που εφαρμόζει τη μέθοδο (project) **RESET** (Transversal Social Ethics) για την προώθηση και υποστήριξη του διάλογου μεταξύ ανθρώπων καλής θέλησης με κοσμικό και/ή θρησκευτικό υπόβαθρο, ιδιαίτερα μεταξύ σοσιαλιστών/μαρξιστών και χριστιανών¹⁵.

Το DIALOP συγκροτείται από το Transform!Europe και το Focolare Movement και συνεργάζεται με μια σειρά από εκπαιδευτικά και ακαδημαϊκά ιδρύματα (Universidad Nacional de Educación a Distancia, Universidade de Coimbra, Kirchliche Pädagogische Hochschule Edith Stein, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Pontifical Lateran University κ.ά.). Με την ίδρυση του DIALOP πραγματοποιείται σειρά συναντήσεων και συμποσίων σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, με κορύφωση το σεμινάριο εκπροσώπων 19 χωρών που οργάνωσε τον Σεπτέμβριο 2018 το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στη Σύρο με θέμα «Europe as a Common: Let us start thinking about it!»¹⁶.

RESET: Από την «αιτιολογημένη αντιγνωμία» στην «επιλεκτική συναίνεση»

Κεντρικό πεδίο διαλόγου είναι οι εκατέρωθεν προσεγγίσεις στα θέματα της κοινωνικής ηθικής. Η συμβολή της Καθολικής Εκκλησίας στηρίζεται

¹⁴ <https://dialop.eu/>

¹⁵ Στις 8 Νοεμβρίου 2022 παρουσιάστηκε σε ειδική σύνοδο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου το κείμενο θέσεων του DIALOP: <https://dialop.eu/appointments/presentation-at-the-european-parliament>.

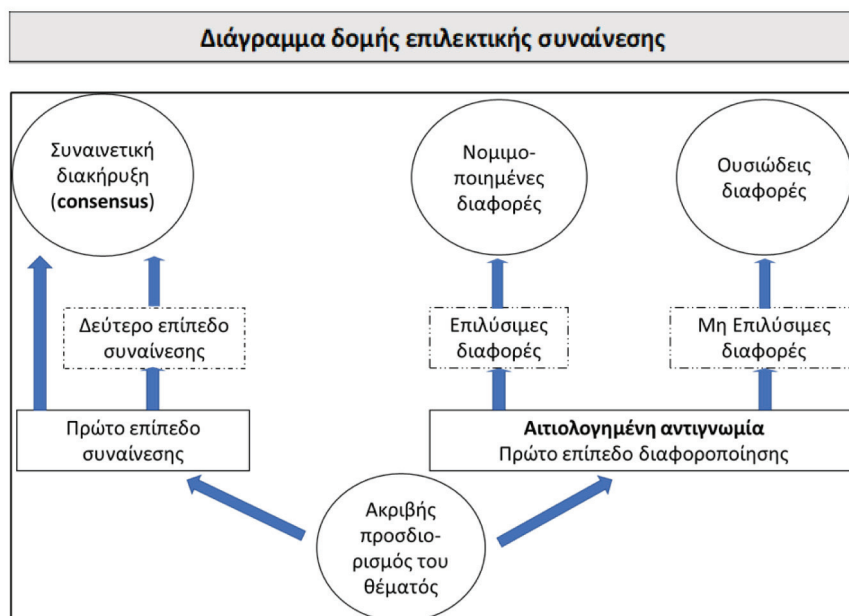
¹⁶ <https://www.transform-network.net/publications/yearbook/overview/article/transform-yearbook-2019/the-manifesto-of-hermoupolis/>.

στην παπική εγκύκλιο *Laudato Si*¹⁷ και εκείνη των μαρξιστών στην κριτική θεωρία της Σχολής της Φρανκφούρτης¹⁸. Στις συναντήσεις εφαρμόζεται η μέθοδος differential consensus, που είχε συμβάλει αποφασιστικά στην εξομάλυνση των σχέσεων καθολικών και προτεσταντών και αργότερα είχε εξειδικεύσει ο Franz Kronreif.

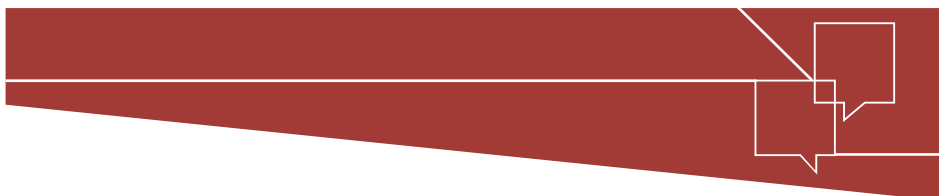
Στη διαδικασία του διάλογου γίνεται αναφορά αποκλειστικά σε επίσημα κείμενα των δύο πλευρών. Σε πρώτη φάση επιδιώκεται η μέγιστη δυνατή **ακρίβεια** (precision) κατά την παρουσίαση των θέσεων και ακολούθως η **αποσαφήνισή** τους (clarification), σε βαθμό που ο κάθε συμμετέχων να μπορεί να παρουσιάζει ο ίδιος (με δικά του λόγια) τις θέσεις της άλλης πλευράς.

Στην συνέχεια, στην πορεία αναζήτησης συναινέσεων προκύπτει μια σειρά κλιμακωτών διαφοροποιήσεων. Στην πρώτη κλίμακα ανήκουν **ομόφωνες διακηρύξεις** (univocal declaration), στη δεύτερη **νομιμοποιημένες επίμονες διαφορές** (legitimate persistent differences) και στην τρίτη **επίμονες ουσιώδεις διαφορές** (persistent substantial differences), που θα μείνουν σε εκκρεμότητα για αξιολόγηση και χρήζουν πρόσθετου διαλόγου.

¹⁷ https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html

¹⁸Βλ. Benjamin, W. (2011), *On the Concept of Theory*. Stanford Encyclopedia of Philosophy.

Στην πορεία μπορεί να προκύψουν διάφορες «παγίδες», περιλαμβανομένων των δυσκολιών αποσαφήνισης θέσεων η άκριτη και συχνή χρήση των οποίων τούς έχει στερήσει τη ζητούμενη αμεσότητα και ευκρίνεια. Συχνά συμβαίνει, επίσης, ταυτόσημες εκφράσεις να υποδηλώνουν διαφορετικά νοήματα, ενώ δεν λείπει και η κατάθεση αναληθών στοιχείων ή γεγονότων. Παράδειγμα η αναπόδειχτη θέση: «οι χριστιανοί θέτουν στο κέντρο της προσοχής το άτομο, ενώ οι μαρξιστές την κοινωνία». Η αλήθεια είναι ότι ο χριστιανικός προσδιορισμός του ατόμου καθόλου δεν αφαιρεί την κοινωνικότητά του, καθώς και το σύνολο των σχέσεων που αναπτύσσει μέσα σε αυτή. Η διευκρίνιση και η αποδοχή της από τα δύο μέρη αναδιέταξε το διάλογο σε ορθολογικότερα πλαίσια, αν και από διαφορετικά σημεία εκκίνησης.

Με τις παραπάνω προϋποθέσεις και διευκρινίσεις το πέρασμα από το περιβάλλον «**αιτιολογημένης αντιγνωμίας**» σε περιβάλλον «**επιλεκτικής συναίνεσης**» καθίσταται εφικτό.

Σε σχετικό άρθρο του ο Franz Kronreif υποστηρίζει ότι: «Στην αναζήτηση κοινής θέσης, η γνώση του καθενός δεν υποτάσσεται/ενδίδει, αλλά διαχέεται σε μια διευρυμένη συλλογική γνώση, μέσω μιας αυτο-αφαιρετικής διαδικασίας, που μπορεί να παράξει **μετασχηματιστικές** (transformative) ανασυνθέσεις. Σε αυτήν τη διαδικασία το **αντίθετο γίνεται συμπληρωματικό**, χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα ότι μπορεί να οδηγήσει σε ένα κενότοπο πλουραλισμό ή σε μια αδιάφορη ανεκτικότητα, αλλά, με κατάλληλο χειρισμό της άλλης άποψης, ο κάθε πόλος να μη δημιουργεί πόλωση»¹⁹.

Οι συμμετέχοντες στο διάλογο βάζουν στο τραπέζι τον ανθρωπισμό τους, αυτό που ο Jacques Derrida περιγράφει ως «φιλοξενία», σε μια συνεχή εναλλαγή φιλοξενουμένου και φιλοξενούντος, δηλαδή εθελοντική εναλλαγή ρόλων ομηνρίας των απόψεων²⁰.

Η μέθοδος RESET που εφαρμόζει το DIALOP μπορεί να οδηγήσει σε ριζοσπαστικές προσεγγίσεις και προτάσεις αντιμετώπισης σε σειρά προβλημάτων, επενδύοντας σε διαδικασίες συνθετικής κριτικής μάθησης (critical service learning), ξεπερνώντας τις μονολιθικές επιλύσεις και οικοδομώντας προϋποθέσεις αναστοχασμού, λαμβάνοντας υπόψη και τη διάσταση της εκάστοτε πολιτικής συγκυρίας. Ο προπαιδευτικός χαρακτήρας της μεθόδου μπορεί, στην ανάπτυξη του, να θεωρηθεί εργαλείο ανάλυσης για μια σειρά από ριζοσπαστικές, ανατρεπτικές και βαθιά επιθυμητές κοινωνικές αλλαγές.

¹⁹ Kronreif, F. (2020): *Towards a Differential Consensus: Europe as a Common*.

²⁰ Βλ. Jacques Derrida, *Of Hospitality. Cultural memory in the present*, Stanford University Press, 2000.

Το αντικείμενο του διαλόγου

Η κοινωνική οργάνωση και η ηθική της συγκρότηση (social ethics) είναι ο χώρος παρέμβασης και αναπόφευκτης συνάντησης των δύο μεγάλων ιδεολογικών τάσεων που σημάδεψαν την εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας, του χριστιανισμού και του σοσιαλισμού. Ο χριστιανισμός εξελίσσεται και καθίσταται διαμορφωτής της οργάνωσης των ηθικών κανόνων και του πολιτισμικού οικοδομήματος της Δύσης σε μια πορεία δύο χιλιετηρίδων. Το σοσιαλιστικό κίνημα, από τη γέννηση και στην εξέλιξή του, παράλληλα με τη Βιομηχανική Επανάσταση, συναντά και αναμετρείται με τις νέες κοινωνικές και πολιτιστικές (θρησκευτικές) πρακτικές, αξίες και κανόνες που επιβάλλονται δυναμικά από την παγίωση του νέου παραγωγικού προτύπου (καπιταλισμός).

Σε αυτό το αναμορφωμένο περιβάλλον και εν μέσω των πρώτων οργανωμένων διεκδικητικών αγώνων της εργατικής τάξης, η Καθολική Εκκλησία προσπαθεί να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα. Το 1891 ο Πάπας Λέων XIII εκδίδει την εγκύκλιο *Rerum Novarum*²¹, 24 χρόνια μετά την πρώτη έκδοση του Κεφαλαίου (1867), η οποία σηματοδοτεί τη συγκροτημένη προσπάθεια της Καθολικής Εκκλησίας να παρέμβει στα κοσμικά δρώμενα, που ανασυντάσσονται με την εγκαθίδρυση του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής. Ο λόγος δεν είναι βέβαια η υποστήριξη του ανερχόμενου σοσιαλιστικού κινήματος, αλλά η «ποικιλική» ανάγκη διασφάλισης αξιοπρεπών συνθηκών εργασίας των εργαζομένων. Η εγκύκλιος αναφέρεται στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις κεφαλαίου και εργασίας και στις συνθήκες ζωής της εργατικής τάξης της εποχής.

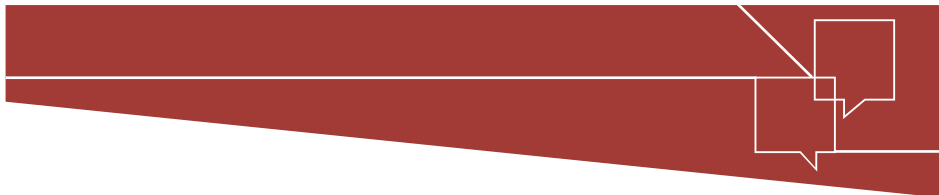
Στην εγκύκλιο προτάσσεται ως μέλημα η βελτίωση της «δυστυχίας και της αθλιότητας που τόσο άδικα καταπιέζουν την πλειοψηφία της εργατικής τάξης», υποστηρίζεται δε το δικαίωμα των εργαζομένων στη δημιουργία συνδικάτων. Η εγκύκλιος απορρίπτει σοσιαλισμό και άκρατο καπιταλισμό, ενώ επιβεβαιώνει το δικαίωμα στην ιδιοκτησία.

Η *Rerum Novarum* θεωρείται θεμελιώδες κείμενο της σύγχρονης καθολικής κοινωνικής διδασκαλίας. Πολλές από τις θέσεις της συμπληρώνονται και αναπτύσσονται από τις μεταγενέστερες εγκυκλίους *Quadragesimo Anno*²² του Πάπα Πίου ΙΑ´ (1931), *Mater et Magistra* (1961) του Ιωάννη XXIII και *Centesimus Annus*²³ (1991) του Ιωάννη Παύλου ΙΙ.

²¹ https://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum.html

²² https://www.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragésimo-anno.html

²³ https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html

Η ιστορική αυτή συγκυρία συνιστά, κατά τον Walter Baier, το σημείο εκκίνησης του διαλόγου μεταξύ σοσιαλιστών και χριστιανών.

Η **οργάνωση του κοινωνικού κράτους πρόνοιας** (welfare state), πρώτο σοβαρό επίτευγμα των εργατικών διεκδικήσεων, λαμβάνει χώρα σε ένα περιβάλλον εναλλασσόμενων συγκλίσεων και αντιπαραθέσεων στο εσωτερικό του εργατικού κινήματος, που επιδιώκει το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας, και της εργοδοσίας, με την Εκκλησία να κρατά αντιφατική στάση υπέρ της μιας ή της άλλης πλευράς.

Εκατό χρόνια αργότερα, με την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού στη Σοβιετική Ένωση και στα κράτη της ανατολικής Ευρώπης, ο Πολωνός Πάπας Ιωάννης Παύλος II εκδίδει την εγκύκλιο *Centesimus Annus (1991)*, με την οποία χαιρετίζει (με έκδηλη ικανοποίηση) την αποτυχία του κομμουνιστικού εγχειρήματος σε αυτές τις χώρες και τη νικηφόρα και ανεμπόδιστη πλέον επέλαση του καπιταλισμού για την ανασυγκρότηση της οικονομίας και των κοινωνιών. Εντούτοις, δεν αποφεύγεται η έκφραση επιφυλάξεων σχετικά με την ικανότητα του καπιταλισμού να διασφαλίζει, στην απρόσκοπτη πορεία του, συνθήκες «γενικής ανθρώπινης ελευθερίας», οι οποίες, σύμφωνα με την εγκύκλιο, συνιστούν τον πυρήνα της ηθικής και της χριστιανικής θρησκείας.

Σε ό,τι αφορά την ταξική πάλη ως μέσο διεκδίκησης και επίλυσης των αδικιών, η νέα εγκύκλιος δεν τοποθετείται καταδικαστικά, εφόσον παρεμβάλλονται ζητήματα ηθικής, νομιμότητας και ανθρώπινης αξιοπρέπειας, επισημαίνει όμως τον εγωιστικό χαρακτήρα μιας τάξης που προσπαθεί να επιβληθεί βίαια σε μια άλλη. Στο θέμα αυτό ο μαρξισμός έχει τοποθετεί με σαφήνεια, διευκρινίζοντας ότι η τελική απεύθυνση της ταξικής πάλης δεν περιορίζεται σε μια κοινωνική τάξη, αλλά αφορά την πάλη για τη χειραφέτηση της κοινωνίας στο σύνολό της.

Μέσω της εγκυκλίου *Evangelii Gaudium*²⁴ (2013) υπενθυμίζεται ότι και η χριστιανική πίστη αναδεικνύει την «εκπτώχευση» των ιστορικών υποκειμένων, σε αναλογία των αδυνάτων και καταπιεσμένων της μαρξιστικής ταξικής ανάλυσης. Η εγκύκλιος προτρέπει να υιοθετηθούν πρακτικές δίκαιης οικονομίας και πολιτικής και διερωτάται πώς «δεν είναι είδηση όταν ένας ηλικιωμένος άστεγος πεθαίνει από την εγκατάλειψη, ενώ συνιστά είδηση όταν το χρηματιστήριο χάνει δύο μονάδες».

²⁴ https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html

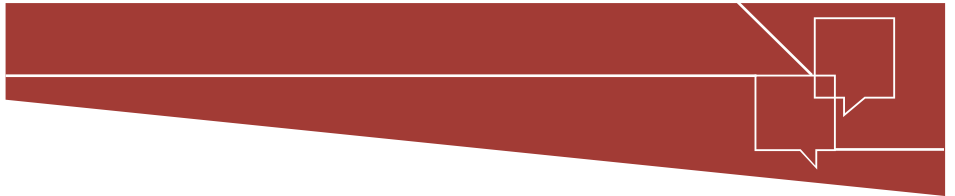
Στην ίδια εγκύκλιο ο πάπας Φραγκίσκος επισημαίνει ότι κάθε αλλαγή των συσχετισμών στην παραγωγική διαδικασία δημιουργεί πάντα χαμένους και κερδισμένους και αναγνωρίζει στους χαμένους το δικαίωμα να μετέρχονται μεθόδους αντίστασης (class opposition), **αποδομώντας ως αστήρικτη προσδοκία τον αυτοματισμό της διάχυσης των ωφελημάτων της οικονομικής ανάπτυξης από πάνω προς τα κάτω (trickle-down effect)**. Ο θεολόγος Massimo Faggioli χαρακτηρίζει αυτή την εγκύκλιο «το μανιφέστο του Φραγκίσκου» και μια «Magna Carta για τη μεταρρύθμιση της Εκκλησίας». Κατά τον Walter Baier, η παραπάνω θέση θα μπορούσε να αποτελέσει αφορμή για προβληματισμό και αναζήτηση κοινών προσεγγίσεων και ενεργειών μεταξύ χριστιανών και μαρξιστών σοσιαλιστών.

Η έννοια της **κοινωνίας** αναδεικνύεται σε ένα ακόμη πεδίο σύγκλισης των απόψεων των δύο μερών. Ο Baier εκτιμά ότι η χριστιανική κοινωνική φιλοσοφία θεωρεί την κοινωνία χώρο ανάπτυξης διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των ατόμων (individuals) που την απαρτίζουν, σε πλήρη αντίθεση με τη νεοφιλελεύθερη αντίληψη περί ατομικισμού, που δεν αναγνωρίζει την ύπαρξη κοινωνίας και δεσμών μεταξύ αυτών που τη συγκροτούν (πρβλ. Margaret Thatcher: “*There is no such thing as society*”). Στη χριστιανική αντίληψη τα άτομα αναζητούν ισχυρούς δεσμούς και διαπροσωπικές σχέσεις για την κοινωνική συγκρότηση ως απόρροια της σχέσης με το Θεό.

Στο θέμα αυτό ο Baier εκτιμά ότι η Αριστερά οφείλει να αναδείξει με μεγαλύτερη αποφασιστικότητα τη συγκλίνουσα προσέγγιση που έχουν χριστιανισμός και μαρξισμός και να επεξεργαστεί κοινές παρεμβάσεις: «Σε μια σύγχρονη κοινωνία, της οποίας η υπόσταση χαρακτηρίζεται από “αντικειμενικοποιημένες”, θεσμικοποιημένες απρόσωπες σχέσεις, δεν μπορεί να παραχθεί αντίληψη “κοινότητας”, με όρους ανθρώπινων σχέσεων».

Ο Max Adler, Αυστριακός σοσιαλιστής, προσπάθησε σε αυτό το θέμα να γεφυρώσει τη σοσιαλιστική με τη χριστιανική ηθική, ενώ ο Michael Löwy (μέλος της επιστημονικής ομάδας του DIALOP) εκτιμά ότι χρειάζεται να αναπτυχθούν νέες μορφές κοινών δράσεων (δημόσιες συζητήσεις, εκδόσεις και κοινωνικές κινηματικές δράσεις) και διαβλέπει, όπως και ο Πάπας Φραγκίσκος, ένα πλέγμα κοινών στόχων στρατηγικής σημασίας σε θέματα κοινωνίας και ηθικής που αφορούν το μέλλον της Ευρώπης:

1. Αντίσταση στην κοινωνική αδικία, στις ανισότητες και στους αποκλεισμούς, που είναι συμπτώματα του καπιταλιστικού μοντέλου κοινωνίας και οικονομίας.
2. Ανάγκη για λήψη ριζικών μέτρων προς την οικολογική μετάβαση απέναντι στις ψευτο-λύσεις των αγορών.

3. Ανθρώπινη αδελφικότητα απέναντι στην ξενοφοβία, το ρατσισμό, την ισλαμοφοβία και τις μισαλλόδοξες πρακτικές πολλών ευρωπαϊκών κρατών (push backs).

4. Υποδοχή των μεταναστών, που πρέπει να γίνονται δεκτοί ως άνθρωποι που βρίσκονται σε ανάγκη και όχι να αφήνονται να πνίγονται στην Μεσόγειο, όπως γίνεται σήμερα...

Ζητήματα που άπτονται της περιβαλλοντικής κρίσης και των επιπτώσεών της στις κοινωνικές δομές, στην παραγωγή και στην εργασία αποτελούν προνομιακό πεδίο σύγκλισης των δύο ρευμάτων (βλ. τις εγκυκλίους *Laudato Si*¹⁷ του 2015 και *Fratelli Tutti*¹⁸ του 2020 που εξέδωσε ο Πάπας Φραγκίσκος). Στην πρώτη από αυτές, με υπότιτλο «Περί φροντίδας για το κοινό μας σπίτι», ο Πάπας ασκεί κριτική στον καταναλωτισμό και τη μη βιώσιμη ανάπτυξη, θλίβεται για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος και την υπερθέρμανση του πλανήτη και καλεί τους ανθρώπους όλου του κόσμου να αναλάβουν «παγκόσμια, άμεση και συντονισμένη δράση». Προτρέπει την κοινωνία να απομακρυνθεί από το μύθο της αιώνιας προόδου σε βάρος των πόρων της Γης και την καλεί να αναγνωρίσει ότι η ανάπτυξη που δεν σέβεται τη Γη είναι μια ψεύτικη οικονομία.

Ο Michael Löwy θεωρεί ότι η εγκύκλιος *Laudato Si* είναι από θρησκευτική, ηθική, κοινωνική και πολιτική άποψη ένα πολυσύνθετο και σημαντικό κείμενο, αφού «κατά τον Φραγκίσκο, οι οικολογικές καταστροφές και η κλιματική κρίση δεν είναι κυρίως αποτελέσματα των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, αλλά προκύπτουν, πρωτίστως, από τον συγκεκριμένο τρόπο παραγωγής και κατανάλωσης. Ο Φραγκίσκος δεν είναι βέβαια κομμουνιστής και η λέξη “καπιταλισμός” δεν εμφανίζεται στο κείμενο. Αλλά είναι ξεκάθαρο ότι γι’ αυτόν, τα δραματικά οικολογικά προβλήματα της εποχής μας είναι αποτέλεσμα των μηχανισμών της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, που συγκροτεί ένα σύστημα στη βάση του διεστραμμένου, οπού τα οικονομικά συμφέροντα υπερέχουν όποιας άλλης ανάγκης. Αυτή όμως η αντίληψη αποτελεί παραμόρφωση της έννοιας της οικονομίας. Όσο αυξάνεται η παραγωγή, τόσο μειώνεται η φροντίδα για την διασφάλιση συνθηκών αειφόρου ανάπτυξης υπέρ των επερχόμενων γενεών. Αυτή η παραμόρφωση, η κοινωνική και ηθική διαστρόφη, έχει αναδειχτεί σε παγκόσμιο σύστημα, όπου η αποκλειστική προτεραιότητα δίδεται στην κερδοσκοπία και το κέρδος, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και η προστασία του περιβάλλοντος. Οι αγορές δεν ενδιαφέρονται για τις ποιοτικές, ηθικές κοινωνικές, ανθρωπιστικές και περιβαλλοντικές αξίες, που παραμένουν “εκτός λογαριασμού”».

Στη δεύτερη εγκύκλιο ο Πάπας προτείνει την αδελφικότητα και την κοινωνική φιλία ως τρόπους για την οικοδόμηση ενός καλύτερου, πιο δίκαιου και ειρηνικού κόσμου, με τη δέσμευση όλων: των ανθρώπων, των θεσμών, του οικονομικού κόσμου, των διεθνών οργανισμών, της κοινωνίας των πολιτών.

Στο συνολικότερο αυτό πλαίσιο, σημειώνεται ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία αναπτύσσει μέσω του Οικουμενικού Πατριαρχείου από το 1989 πρωτοβουλίες στην κατεύθυνση του «οικουμενικού και οικολογικού επαναευαγγελισμού»²⁵.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αποτελεσματικότητα οποιασδήποτε μεθοδολογικής διαλογικής διαδικασίας επηρεάζεται άμεσα από το ευρύτερο πολιτικό περιβάλλον που ορίζει το χαρακτήρα και την περίμετρο των σχέσεων των μερών. Στο πλαίσιο αυτό, η όποια μέθοδος αναμετριέται και δοκιμάζεται από το βαθμό **νομιμοποίησης** των διαφορετικών θέσεων που κάθε πλευρά είναι διατεθειμένη να αναγνωρίσει στην άλλη. Οι λειτουργούσες ιδεολογικές τάσεις φέρουν και εξελίσσουν στην ιστορική τους πορεία ένα μεταβαλλόμενο δυναμικό προσαρμοστικότητας, που εκφράζεται ταυτόχρονα μέσω της εσωτερικής και της εξωτερικής διαλεκτικής διαθεσιμότητας και ικανότητας. Εμπειρίες **ιστορικού διαλόγου** (historical dialogue) για την ανάληψη ευθύνης και τη λογοδοσία που ακολούθησαν τις μεταπολεμικές και μεταδικτατορικές περιόδους βρήκαν εφαρμογή στις διαδικασίες ειρήνευσης και εκπαίδευσης των νέων γενεών. Αντίστοιχες εμπειρίες διαλόγου (**CONCORD**) βρήκαν εφαρμογή στην οργανωτική δομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφορικά με την εμπλοκή των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών και των τοπικών άρχων στη διαμόρφωση συνεκτικών πολιτικών.

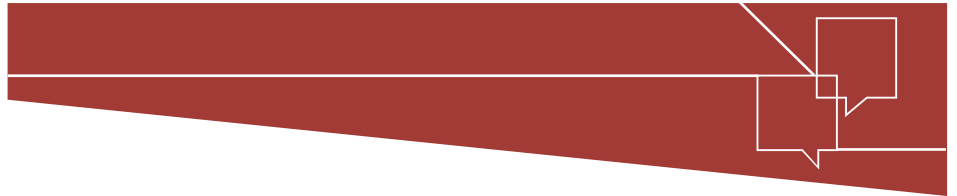
Η εφαρμογή της μεθόδου **RESET** του **DIALOP** (από την αιτιολογημένη αντιγνωμία στην επιλεκτική συναίνεση) μέσω ετήσιων εκπαιδευτικών σεμιναρίων πανεπιστημιακού επιπέδου έχει συμβάλει σημαντικά στην αναζήτηση κοινών θέσεων και δράσεων μεταξύ χριστιανών και μαρξιστών²⁷. Μέρος αυτών των εργασιών περιλαμβάνεται στην ετήσια έκδοση *Europe as a Common*²⁸.

²⁵ Την κριτική αποτίμηση του διαλόγου μεταξύ Ορθόδοξης και Καθολικής Εκκλησίας επιμελείται και δημοσιεύει ο Δ. Κεραμιδάς, εντοπίζοντας τα σημεία σύγκλισης και απόκλισης μεταξύ των δύο Εκκλησιών: <https://pust.academia.edu/DimitriosKeramidas>.

²⁶ <https://concordeurope.org/2012/09/20/structured-dialogue-principles-paper/>

²⁷ <https://dialop.eu/press/press-publications/21st-june-2022-appeal-to-ceasefire-in-the-ukraine>

²⁸ <https://www.lit-verlag.de/isbn/978-3-643-91298-5>

Η μέθοδος RESET συνιστά μια κοινωνική καινοτομία (**τεχνολογία συλλογικού διαλόγου**) και, πέρα από την εφαρμογή της στην προώθηση του διαλόγου χριστιανών – μαρξιστών, προσφέρεται για την αναζωογόνηση του αναιμικού δημόσιου διαλόγου για τη δημοκρατία, την πρόοδο και την κοινωνική συνοχή σε μια συγκυρία ακραίας πολιτικής κοινωνικής και οικονομικής πόλωσης, ανισοτήτων και ιδιώτευσης.

ENA

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ENA Ινστιτούτο
Εναλλακτικών Πολιτικών
Ζαλοκώστα 8, 106 71 Αθήνα,
+30 210 364 7912

info@enainstitute.org
www.enainstitute.org

** Η παρούσα δημοσίευση εκφράζει τις απόψεις του συγγραφέα και δεν εκφράζει απαραίτητα ή και στο σύνολό της το ENA*